

LEVELEK¹

ANGELO POLIZIANO

IV. könyv, 5. levél

Angelo Poliziano kedves barátjának,
Tristano Calcónak üdvözlétét küldi

1. Arról számolsz be leveledben, hogy az írkokok egész kompániája annyira élvezi *Miscellaneámat*, hogy ezért még engem (tudniillik a szerzőt) is szinte hihetetlen méretű rajongás övez. Én bizony hálát adok tanulmányaimnak és virrasztásaimnak, amivel kora ifúságomtól fogva foglalatostkodtam, ha nem is egészségem árán, de bizonyára a legnagyobb veszélynek kitéve magam. Mert jóllehet maga az irodalommal való foglalkozás önmagában elég nagy jutalom, hiszen annyira kellemes és örömteli, mégis olyan járulékos adományokkal jár együtt, hogy úgy vélném, semmilyen más életformát nem lehet a tudós ember csendes tevékenységével² összehasonlítani, feltéve, hogy az nem eredménytelen. Ugyanis nem termett több ellenség Iasón és Kadmos vetése nyomán,³ mint ahány barátom nekem termett a *Miscellanea* elszórását követően.

2. Tertullianusra vonatkozó kérdésedet illetően, teljes neve Quintus Septimius Florens Tertullianus,⁴ és a következőket olvastam tőle az *Apologeticusán* kívül:

¹ Az alábbi forrás fordítása a következő latin-angol kiadás alapján készült: Angelo Poliziano: *Letters*, Vol. I, Books I–IV. Ed., transl. Shane Butler, The I Tatti Renaissance Library, 21. Cambridge Massachusetts – London: Harvard University Press, 2006, 254–260.

² *Ocio*. Butler 'leisure'-nek fordítja, de itt nem a szórakozás, hanem a tevékenység csendes, békés voltán van a hangsúly, a politikától való elvonultságon. Poliziano: *Letters*, 255.

³ Iasón, az aranygyapjú megszerzésére Kolchisba útnak indult Argonauták vezetője, akinek Kolchisban a király, Aiétés azt a feladatot adta, hogy sárkányfogakkal vesse be Arés mezejét, amelyet előtte tűzokádó ökrökkel kellett felszántania. Bár az Erős közreműködése által Iasónba belészerető királylány, Médea varázskénőcse megvédte őt a lángoktól, az elvetett sárkányfogakból egy rátamadó ellenséges sereg kelt ki. A másik hős Kadmos föníciai királyfi, aki nővére, a Zeus által elrabolt Európé keresésére indulva Tyrosból Boiótiába hajózott, ahol megalapította Théba városát. Itt Pallas Athéné tanácsára sárkányfogakat vetett el, amelyekből seregnyi harcos kelt ki. Egy követ hajított közéjük, amivel őt harcos kivételével az összeset megölte, a fennmaradók lettek Théba legjelentősebb családjainak alapítói.

⁴ Tertullianus (160–225) karthágói egyházatya, patrisztikus gondolkodó. A korai kereszténység egyik legbefolyásosabb alakja, apologéta. Rómában ügyvédnek tanult, egyik első munkája a római jog ellentmondásait bírálja. Görögül is írt, a latin szerzők közül pedig Tacitus volt a példaképe, akinek szigorát nagyra tartotta. Teológiai munkásságának kidolgozott volta alapján feltételezhető, hogy az őt megelőző görög nyelvű keresztény szerzők eredményeit is beledolgozta

De pallio, De carnis resurrectione, De corona militis, Ad martyres,⁵ De virginibus velandis, De habitu mulierum,⁶ De cultu feminarum, Ad uxorem, Ad Scapulam, De persecutione, Ad Fabium de exhortatione castitatis, De patientia, De monogamia, De praescriptionibus haereticorum, Contra Hermogenem, Adversus Praxeam, Valentinianos,⁷ Marcionem, Iudaeos, hereticos omnes.⁸ Ő maga megemlíti még néhány általa írt könyvet ezeken kívül, amelyek nem maradtak fenn. Lactantius egyrészt minden tudományban igen műveltnek mondja, másrészt az ékesszólásban kissé nyersnek. Augustinus azon csodálkozik, hogy néhány helyen hibázik, jóllehet nagy tudású ember volt. Cyprianus⁹ gyakorta merített tőle írásaiban. Minden egyebet Hieronymus presbiter *A kiváló férfiakról* írt értekezéséből lehet róla megtudni.¹⁰

3. Az *Apologeticus*ból azonban túl sok hiányzott neked, ezeket mind csatoltam ehhez a levélhez. Mindazáltal vigyázz, ne gondold, hogy a többi írását össze lehet ezzel hasonlítani. Továbbá tudnod kell, hogy a kötet, amelyre áhítasz, elég hatalmas. Mert tudniillik, ami az én utánajárástomat illeti, én bizony szívesen kezeskedem erről ugyanazokkal a szavakkal, amelyeket Antonius mondott Publius Septimiusnak a polgárok vagyonáról: „Te tudod, mit akarsz; amit akarsz, az biztosan a tiéd lesz!”¹¹

Élj boldogul!

Firenze, 1489. január 12.

írásaiba. Már-már túlzott erkölcsi szigorában kemény kritikával illette az általa is képviselt keresztény egyházat, amelyből 207-ben kilépett, és saját szektát alapított. Hatalmas életművet hagyott hátra, amelyben keményen támadja a pogányságot, védelmezi a kereszténységet, de olykor kissé életidegen elvárásokat támaszt az emberek életvezetését illetően.

⁵ Butler kiadásában *martyria*, de ez nyilvánvaló szövegromlás. Poliziano: Letters, 254.

⁶ Ez és a következő írás ugyanaz, az utóbbi cím a gyakoribb.

⁷ Butler kiadásában helytelenül: *Valentianos*. Poliziano: Letters, 254.

⁸ Magyarul: Védőbeszéd, A köpeny, A test feltámadásáról, A katona koszorújáról, A vértanúkhöz, A szüzek elfátyolozásáról, Az asszonyok öltözetéről = A nők cicomáiról, Feleségéhez, Scapulához, Az üldöztetésről, Fabiushoz a tisztaságra való buzdításról, A türelemről, Az egyszerű házasodásról, Az eretnekek előírásairól, Hermogenés ellen, Praxeas ellen, A valentinianusok ellen, Markión ellen, A zsidók ellen, Minden eretnek ellen. Lásd Tertullianus művei, 1986.

⁹ Szent Ciprián (190k–258), Karthágó püspöke 249-től haláláig. A keresztényüldözések kapcsán írta fő műveit, ezek: a *De unitate ecclesiae* (A katolikus egyház egységéről) és a *De lapsis* (A bukottakról). Lásd Szent Cyprianus művei, 241–266; 211–240. További munkái az idézett kötetben: A bizonyítékok három könyve Quirinushoz (31–162); Fortunatushoz, intés a vértanúságra (163–190); A szüzek viseletéről (191–210); Donatushoz (267–280); A halandóságról (281–299); Demetrianushoz (300–323); A jótékonyaságról és irgalmasságról (324–346); Az Úr imádságáról (347–375); A féltékenységéről és irigységéről (376–389); A türelem erényéről (390–409).

¹⁰ Hieronymus presbiter: *A kiváló férfiakról*, 10–47.

¹¹ Cicero: *Philippicae*, V, 33.

IV. könyv, 6. levél
Angelo Poliziano kedves barátjának,
Tristano Calcónak üdvözlétét küldi

1. Azt írod, hogy Mariano da Genazzano,¹² a teológia szakértője, aki ott szent gyülekezeteket tart a népnek, mindenki részéről oly nagy csodálatra tett szert nálatok, hogy kétségkívül igazolta azokat a nagy szavakat, amelyekkel őt *Miscellaneámban* magasztaltam. Azt írod, a tömött utcákon mindenünnen özönlenek hozzá az emberek, odavonzza őket szavainak varázsa, odaszegzi mondatainak súlya, megindítja lelküket egész beszédének lendülete és ereje.

2. Be kell vallanom, mi történt velem, amikor először itt a mi városunkban elkezdett a tömeg előtt szónoklatokat tartani. Úgy mentem oda meghallgatni őt, mint ahogy másokat szoktam, kíváncsian, és (hogy az igazat megvalljam) szinte lenézően. De amikor megláttam e férfi megjelenését és kiállását, a tekintetében és az arcán pedig olyasféle jellemet, amely a legkevésbé sem mindennapi, már elfogott a várakozás, hogy vajon minek nézek elébe. Nos tehát, elkezdett prédikálni. Most már fülelek. A hangja zengő, kifejezései választékosak, mondatai nagyszerűek. Felismerem a vesszőket, látom a pontokat, érzékelem a körmondatokat, elragad a ritmus. Immár a témát tárgyalja. Figyelek. Semmi akadozás, semmi hiú beszéd, semmi felesleges sallang. Ezután érvei hálóját szövi: behálóz. Kibontja: felszabadulok. Anekdotákat illeszt be: követem. Versre vált: ezzel megfogott. Egy kicsit viccelődik: nevetek. Elsőprő erejű: megadom magam. Lág্যabb húrokat pendít meg: elerednek a könnyeim. Haragosan felkiált: megrémülök, és az kívánom, hogy bárcsak el se jöttem volna. Röviden, aszerint, hogy éppen miről beszél, változtatja mind a retorikai alakzatokat, mind a hanglejtését, és mindenütt kézmozdulatokkal kíséri előadását. Bevallom, nekem gyakran úgy tűnt, hogy amíg a pulpituson beszélt, hatalmasabb lett, nemcsak magánál, hanem az emberi méretnél is. És ahogy így minden egyes részletet megfigyeltem, csodálattal teltem el iránta.

3. Mindazáltal azt gondoltam, hogy ha majd elmúlik számomra a dolog újdonsága, akkor majd napról napra kevésbé ragad meg. Csakhogy épp ellenkezőleg történt. Másnap ugyanis ugyanő szinte egy másik személy gyanánt szólalt meg, de szinte még jobbnak tűnt, mint az, aki előző nap kitűnően beszélt! Ne becsüld alá apró testét sem! Az annyira legyűrhetetlen, fáradhatatlan, hogy úgy tűnik, nem

¹² Mariano da Genazzano (1412–1498), Ágoston-rendi szerzetes Lombardiában, akit korának legbrilliansabb hitszónokai között tartottak számon. Rendjének képviselőként Firenzébe utazott, és a Medici-uralmat támadó dominikánus Savonarolával állt ki egy nyilvános vitában, amelyben a Mediciék mellett állt ki. Lorenzo de' Medici hálából az ágostoniak San Gallo templomát egy nagy kolostor építésével támogatta. Élete végén rendje perjelének választották.

máshonnan veszi az erőt, mint éppen a kifejtett erőfeszítéseiből. Ki várt volna tőle ekkora hangot, ekkora erőt és állóképességet?

4. Ráadásul néha a közvetlen társaságában lehettem vidéken és otthon is. Én bizony nem láttam még nála derűsebb, de ugyanakkor előrelátóbb természetet. Komolysága nem rettent el tőle, könnyedsége nem rontja el hitelét. Mások, amikor kijelentik magukról, hogy ők a gyülekezetük tanítói, úgy hiszik, hogy az emberek élete és halála fölött rendelkezhetnek. Úgyhogy oly mértéktelenül visszaélnak hatalmukkal, hogy szigorú komolyságukat, tanári tekintetüket és komor szavaikat soha nem vetkőzik le.

5. Emberünk azonban annyira megtanult mértéket tartani, hogy csak a pulpison gyakorolja a bírálatot; amikor onnan leszáll, annak helyébe az udvariasság lép. Ezért úgy én, mint Pico della Mirandola (micsoda fő) oly gyakran keressük fel, hogy semmi mással nem űzzük el jobban a tudós tevékenység okozta melankóliát, mint a vele való együttléttel és társalgással. Mert maga Lorenzo de' Medici, a tehetségek kifinomult ízlésű megfigyelője is kimutatta, mennyire nagyra tartja ezt az embert, nemcsak a rendje számára rögtön felépített kolostorral,¹³ hanem sokkal inkább egyfajta tisztelettel, amelyet folytonos látogatásai fémjeleznek, olyannyira, hogy egy vele tett kis sétát elébe helyez szinte minden, a várossal kapcsolatos ügyes-bajos feladatának.

6. Így hát téged is arra buzdítalak, hogy figyelj oda erre az emberre, ha tudsz, és ismerd meg jól, közelebről is. Ebben is dicsérni fogod Poliziano barátod megítélését. Bármikor mennél hozzá, nem leszel a terhére, őt nem lehet megbántani. Ő ugyanis nem olyan, hogy menekülne a napfény és a tekintetek elől; gondolom azért, mert a jó lelkiismeret nyilván örvend a tanúknak, mégha ugyan nem is kívánja.

Élj boldogul!

1489. március 22.

Fordította: Frazer-Imregh Monika

¹³ Ez volt az ágoston-rendiek San Gallo templomának nagy kolostora, amelyet az e munkája révén híressé vált építész, Giuliano da Sangallo tervezett Lorenzo de' Medici megbízásából 1488-ban a templomról elnevezett kapun kívül. Az épületet azonban a templommal együtt 1527-ben a város ostromakor a firenzeiek minden más, a városfalakon kívül eső épülettel együtt lebontották. A kolostor tervrajzai viszont fennmaradtak, a templomból pedig kimenekítették Andrea del Sarto két festményét, az Angyali üdvözlést (1513–1514) és a Vita a Szentháromságról (1517) című képet, amelyek most a Pitti palotában, a Galleria Palatinában találhatóak.